

3. Куц Г. М. Проблематика ідентичності в ліберальному контексті / Г. М. Куц // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : «Питання політології». — Харків, 2007. — № 785. — Вип. 10. — 196 с. — С. 79—85.
4. Литвин В. Політична культура українського суспільства: традиції та сучасність / В. Литвин // Столичные новости. — 2002. — № 10. — 19–25 марта. — С. 3.
5. Лісовий В. С. Культура – ідеологія – політика / В. С. Лісовий. — К. : Видавництво ім. О. Теліги, 1997. — 352 с.
6. Макиавелли Н. Государь : Сочинения / Николо Макиавелли ; [пер. с итал.]. — М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харьков : Фолио, 1999. — 656 с.
7. Поліщук І. О. Еволюція культури політичних виборів в Україні : [моногр.] / І. О. Поліщук. — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. — 348 с.
8. Шаповал М. Політична культура України / М. Шаповал // Науковий збірник Українського Вільного Університету. — Мюнхен, 1995. — Т. 15. — С. 95—106.
9. Шкурат І. В. Становлення та розвиток політичних виборів в Україні (управлінський аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 – «Теорія та історія державного управління» / І. В. Шкурат. — К. : УАДУ при Президентіві України, 2002. — 30 с.
10. Шлемкевич М. Галичанство / М. Шлемкевич // Політологічні читання. — 1993. — № 1. — С. 245—301.

УДК 177:111.84

О.М. Роговський

НОВІ «КВІТИ ЗЛА»: ОСНОВНІ ФАКТОРИ І ФОРМИ ІСНУВАННЯ ЗЛА У СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОНТЕКСТАХ

У статті розглянуті проблеми виникнення та поширення зла у соціумі. Виявлені основні види його джерел, провідників, носіїв, а також такі його ознаки як безсуб'єктність, дифузний характер, консеквентність і парадоксальність. Показано, що зло набуває форми та специфіки різних сфер культури та виявляє негативний бік явищ і тенденцій соціуму.

Ключові слова: зло, добро, дифузія, парадоксальність, консеквентність.

В статье рассматриваются проблемы возникновения и распространения зла в социуме. Выявлены основные виды его источников, проводников, носителей, а также такие его признаки как бессубъектность, диффузный характер, консеквентность и парадоксальность. Показано, что зло принимает формы и специфику различных сфер культуры и выявляет негативную сторону явлений и тенденций социума.

Ключевые слова: зло, добро, диффузия, парадоксальность, консеквентность

The article considers a problems of appearance and spread out of evil in the society. Revealed the main kinds of its sources, conductores ,bearers and its souch signs as subjectless, diffusal character, conesequenty and paradoxicality. It's shows evil accepts the forms and specificity of the different spheres of culture and reveals a negative side of the phenomenons and trends of socium.

Key words: *evil, good, diffuse, paradoxicality, conesequenty.*

Постановка проблеми. Постійна тенденція вважати добро і зло як застаріли банальності, яка спостерігалася у часи «срібної доби», як і у теперішній час, продовжується зараз до тих пір, поки не відбуваються масові трагічні події, і тільки це повертає нас до реалій та нагадує, що ці категорії відображають по-різному цінність людського життя. Особливості сучасних умов існування зла полягають у зникненні (смерті) його суб'єкта або зсуві на периферію і розпиленні на численні елементи. У суспільних явищах, процесах зло є присутнім часто не в чистому вигляді, а в різноманітних сполученнях, які постійно взаємодіють ніби з речовинами навколишнього середовища подібно залізу та ін. Звідси актуальність проблеми ідентифікації зла в умовах фактичної відсутності його суб'єктів.

Аналіз актуальних досліджень. Якщо традиційні суб'єктні форми зла, які відображають трагічний досвід попередньої доби, досліджені в роботах Е. Фрома, Д. Гільдебранда, Л. Свендсена, Д. Расела, О. Скрипника та ін., то сучасні безсуб'єктні його форми, які існують на тлі глобалізації та тероризму частково досліджені в працях Ж. Бодрійяра, С. Жижека, А. Баддю.

Метою цього дослідження є виявлення основних видів носіїв зла і розкриття його специфіки у сучасних соціально-політичних контекстах.

Виклад основного матеріалу. Вислів «квіти зла» образно виражає також наявність емоційно привабливої маски у негативних сил, що має наслідком вирішення етичних проблем у естетичній формі. Тому не можна вважати адекватною естетичну критику постмодерном тоталітарного традиціоналізму, який знаходиться в етико-ідеологічній сфері. Коротше кажучи, цей естетичний зсув до безсуб'єктності, малих форм, контексту забезпечив етичному злу разом з численністю форм, масок і певне

невпізнання і недооцінку. Ці нові «квіти» виростили на сприятливому ґрунті толерантності, естетизму та нейтральності. Крім того, методологія критики традиційного зла у великих формах часів боротьби ідеологій виявила свою невідповідність, непридатність для розуміння його постсучасних форм. Наприклад із ґрунтового аналізу Е. Фромма форм деструктивності [7] залишається неясним, чому окремі її форми (психотипи), а також поклики проявляються і домінують, а інші – ні; чим пояснити їх довільне «увімкнення», активність та «виключення»? Зрозуміло, що для вирішення цих питань треба враховувати мінливий соціокультурний контекст. У цілому, психоаналітичні підходи до аналізу етичних проблем, спрямовані на виявлення постійних суб'єктивних ознак зла виявились непереконаливими, оскільки більшість із них (страх, жадібність, агресивність) мають інструментально-онтологічний, або явно патологічний (садомазохізм) характер. В умовах «паралічу критики» етика все більше перетворювалась в служницю економіки і також політиці, яка обслуговує її інтереси. Відмова від ціннісних орієнтацій, загальна прагматизація політики сприяли перетворенню етики в формально-прикладну, а з іншого боку – в ритуально-елітарну частину культури. Це можна розглядати як кризовий стан, або відносно завершення традиційної етики.

Якщо розглядати ці проблеми в культурно-історичному контексті, то не можна не звернути увагу на історичну феноменологію у вигляді послідовної зміни форм існування етики. Виходячи з цього, можна виявити періоди її містифікації (диявол, сатана, люцифер, асмодей и т.д.), естетизації (Демон, Мефістофель, Воланд и т.д.), соціалізації (вищий клас, держава та її інституції), політизації (тоталітаризм правого і лівого напрямку). Останньою формою актуалізації зла є, на наш погляд, глобальна комерціалізація (великий капітал, фінансові монополії, ДМК), яка є особливо неприйнятною в сфері культури і духовності (масова культура, реклама, шоу-бізнес). Тобто, послідовна актуалізація певних сфер суспільства надавала форми добру, іншим ціннісним поняттям та злу як тіньовому боку добра, що виявляє себе,

як правило, пізніше, на етапі занепаду, кризового стану суспільства. Всі ці вищевказані форми зла носять переважно вторинно-функціональний характер, або є фактором виникнення нових його форм, як, наприклад, глобалізація має неочікувані наслідки у вигляді агресивного фундаменталізму і тероризму. Це означає також, що традиційні ієрархічні уявлення представлені у концепціях абсолютного, апріорного, конвенціонального зла не відображають сучасні реалії, припускають значну суб'єктивність, або відносяться до надзвичайних ситуацій. Найбільш адекватною уявляється консеквентна концепція зла, яка враховує дії факторів, тенденцій та їхні наслідки, побічні ефекти, що є особливо важливим в умовах глобалізації. Цей підхід використався як у минулому («за плодами довідаєтеся про них ...»), так і у сучасних соціологічних теоріях (Р. Мертон, Е. Гідденс та ін.).

Власне зло виникає із кожної сфери суспільства у результаті доведення відповідних, провідних якостей до ступеню їх негативної ролі за мірою їх найбільш повної реалізації. Наприклад, ідея використання таких негативних нахилів як егоїзм, жадібність для розвитку ринкової економіки (Мандевіля – Сміта) довгий час була і залишається позитивною також і як демократизуючий фактор, але тільки у останній період вона повністю виявила негативність, коли почала «грати» проти власних провідників (ринку та демократії). Ця інволюція має своїм наслідком також певну дискредитацію комерційно-фінансової сфери. Аналогічні процеси відбуваються також і в інших сферах суспільства. Цей процес (ефект) дискредитації як позбавлення ідеальної форми та появу нових власних форм негативу можна віднести і до таких бінарних понять, як егалітаризм та елітаризм, націоналізм та інтернаціоналізм, універсалізм; правий та лівий напрямки у політиці, і навіть егоїзм та альтруїзм (частково). Для сфер культури і науки аналогічна роль належить ідеям свободи, прогресу, які вже виявили власну достатньо негативну роль в сучасних умовах.

За близькістю і постійною взаємодією добра і зла в процесі стоїть близькість різних сфер суспільства, які можуть одночасно в різних сполуках впливати на суб'єкт. Те, що в історії було послідовним, коли певна особа визнавалася як герой (святий), а потім як злочинець (грішний), в сучасності може відбуватися одночасно, внаслідок глобального взаємозв'язку і наближення різних культур і традицій (Схід – Захід). Прикладами майже одночасної дії протилежних факторів можуть бути численні бурхливі біографії як героїв революцій, переворотів, так і представників політико-економічних еліт. В умовах багатфакторної детермінації будь-який вибір суб'єкта буде відносним, що призводить до повторення ситуації вибору і до того, що лінія його долі стає складною кривою із численними злетами і падіннями, що знецінює не тільки добро і зло, але й суб'єкта, оскільки, позбавлений стійких орієнтацій, принципів, він стає формально-кількісним поняттям. В цьому також полягає причина (разом з віртуалізацією) недостовірності, малої вірогідності навіть подій, що реально відбуваються (за Ж. Бодрійяром).

У зв'язку з цим С. Жижек (услід за З. Фрейдом) прямо вказує на присутність ближнього (іншого) як причину зла конфліктів, зростання ворожості в світі, або збіг сфери кохання та ненависті [5, с. 82–90.]. Подібні відносини конфліктної близькості, обумовлені взаємодією економічної, соціальної і культурної сфер, коли розвиток однієї із них відбувається за рахунок другої, а їхня гармонія часто веде до застою. Все це значно ускладнює буття суб'єктів, надає йому різноманітність, нестабільність, коли певний індивід проходить шлях від злочинця до героя, вождя, або навпаки. Тобто в єдиному процесі зло майже неможливо ідентифікувати за суб'єктом та його ознаками, функціями: воно є присутнім часто у дифузному виді окремих дій, фактів, вчинків. Від цього розпаду, без формової хаотичності воно стає тільки сильнішим, оскільки діє не зустрічаючи опору, приховано і несподівано. Безумовно, мають рацію автори [2; 5], які трактують зло як чисту енергію, яка посилюється переважно на завершальному етапі, в

моменти послаблення добра для його дискредитації. Подібно вірусам, енергія зла оволодіває соціальним організмом в моменти послаблення його імунітету, захисних механізмів добра та інших цінностей, що є характерним для країн Заходу (за Ж. Бодрійяром). Насправді, цей «параліч волі» відноситься взагалі до сучасного стану соціуму. Реальним злом для людини є, звичайно, хвороби і пов'язанні з ними пороки разом з зовнішніми загрозами. Як момент або інобуття добра, зло залишається умовою розвитку і може мати позитивні наслідки. Тому Захід (частково і Схід) намагаються використати його енергію з мінімально негативними наслідками, забуваючи при тому, що за це «фаустіанство» доведеться чимось розплачуватися. Нажаль, правило про неприйняття подарунків від сил зла майже не працює, за відсутністю його суб'єкта, а також тих, хто може його визначити й назвати.

У цьому руслі можна розглядати й таку якість зла як прозорість (за Ж.Бодрійяром), яка характеризується беззмістовністю, адаптивністю, а також зрозумілістю. Прозорість також пов'язана з інтерактивністю, яка вже перестала бути фактором соціалізації, оскільки, не маючи власної самості, суб'єкт не відображає і «іншого», що в цілому сприяє його формалізації, мінімізації його самосвідомості [2]. До цього треба додати і лояльність, перш за все до Влади, разом з легальністю, тобто сучасне зло чиниться, як правило, відповідно до діючого законодавства, як, наприклад, рейдерство і навіть корупція. Виявити таке зло можна тільки за негативними наслідками для суспільства. Коротше, метафора прозорості відноситься не тільки до зла та його носіїв, але й до соціуму взагалі, точно відображаючи його невиразно-нейтральний стан, який сприяє виникненню негативних явищ.

Тобто, ціннісно-ідейне спустошення цього середовища сприяє саме виникненню нових ростків зла. Цей процес витіснення справжніх цінностей і заміни їх несправжніми, вигаданими, можна порівняти із витісненням риб медузами, які, активно розмножуючись, створюють середовище неприємне, агресивне для людини. Сила цього типу «медузоподібного» зла полягає у

використанні природних стихій, як провідників власної енергії і абсолютної адаптивності до зовнішнього середовища, включаючи соціум і культуру.

Це невидиме, непомітне за походженням і суб'єктом зло діє як негативна енергія ніби на хіміко-бактеріологічному рівні (в прямому і переносному сенсі), перетворюючи фізичний і соціальний простір на агресивне для людини середовище, включаючи екологічні та інші глобальні проблеми. Сила цього виду негативу не тільки у глобальній безвідповідальності, необізнаності (відносно наслідків), а в тому, що воно використовує споживацьку спільноту, її консумістський оптимізм, як джерело і провідник для власної енергії подібно використанню бактеріями будь-якого організму. Все це актуалізує проблему виявлення і аналізу джерел, засобів виникнення та провідників, або факторів зла.

Розглянемо спочатку основні засоби виникнення зла, орієнтуючись на сучасні його форми.

1. Побічний ефект, або наслідок певних цілеспрямованих дії («Ліс рубають – друзки летять»). Під час війн, революції до них відносяться жертви посеред мирного населення, полонених, руйнування інфраструктури, хаос в суспільстві, які знецінюють значущість результатів. Відомий в соціології концепт непередбачуваних наслідків певних позитивних дій, або «добрих намірів» також враховує цей тип зла. Майже всі негативні наслідки глобалізації (екологічні, соціальні) також носять непередбачуваний характер, що зумовлено вузько-прагматичним підходом до вирішення завдань.

2. Витіснення і заміщення цілей засобами аж до повного перетворення їх на самоціль («заряджена рушниця вистрелить...»). Цей процес переважно пов'язаний з абсолютизацією держави (нації, влади) і відбувається за схемою: боротьба з зовнішніми, а потім з внутрішніми ворогами – сакралізація влади – легалізація, монополізація насилля. Інший варіант – інструментально-функціональний підхід в рішенні завдань, який заснований на самоцільності певного процесу, коли ціль (цінність) деактулізована, або існує формально, символічно. Ця форма зла виникає в періоди кризи влади, наприклад, в

церкві (інквізиція) або в тоталітарних режимах (ідея революції – масові репресії). Сучасні її варіанти пов'язані з витратами вузької спеціалізації, технізації [6, с. 144], негативом абсолютизації засобів в сфері ІТ-технології.

3. Ефект комунікації, коли негатив передається від одного суб'єкта до іншого, в умовах їх ангажованості («З ким поведешся ...»), емоційної заразливості, яка легко передає «вірус» агресивності або його психологічний «мем» [3, с. 144], а також у вигляді виклику – відповіді. Наявність образу ворога є фактором спрощення свідомості і комунікації і зростання єдності спільнот і соціуму в цілому, тобто формуванню негативної єдності.

4. Контрверсійне зло виникає як антитеза, в силу логіки (почуття) протиріччя або заперечення з боку «іншого» суб'єкта і є вторинним, реактивним утворенням («Добрі вчинки підлягають покаранню...»). Якщо споконвічне добро є формальним, неадекватним, авторитарним, тоді ця реакція посилюється і може бути різною мірою позитивною, так як і у випадку обґрунтованості цієї реакції, коли вона відображає реальні проблеми, що в цілому характерно для молодого покоління. Тобто справжність добра зумовлює і справжність його заперечення або неприйняття.

5. Таємне, приховане під різними масками зло («У тихому болоті...»), що проявляється у вигляді несподіваних, негативних наслідків або опосередковано через низку подій. До цього його безсуб'єктного, анонімного типу відноситься діяльність спецслужб, центрів лобіювання, впливу на остаточне вирішення, а також тіньова економіка, соціально-культурне «підпілля», що завжди викликали недовіру значної частини суспільства. Суб'єкти сучасних військових конфліктів зазвичай виступають у масках-образах релігійного, національного і інших позитивних типів. Використання солдатів без опізнавальних знаків або в балаклавах свідчить тільки про бажання зняти відповідальність за будь-які наслідки своїх дій, зневажання будь-яких законів. Зовнішньополітичний конфлікт часто маскують під внутрішній, міжетнічний, захищаючи «права» однієї зі сторін. Також і

використання релігійної личини сприймається як індульгенція на насилля, окремо у тероризмі. У підсумку, часте використання релігії, культури як маски в приватних інтересах призводить тільки до дискредитації цієї сфери перед суспільством. Мистецтво також причетне до створення цих масок тою мірою, якою воно займається естетизацією насильства, пороків и подібного негативу.

До провідників зла відносяться ті явища, процеси й суб'єкти, що сприяють виникненню й розповсюдженню його в суспільстві. Розглянемо основні їхні види.

1. Боротьба старого (консервативного) й нового (прогресивного) в періоди загострення, коли перше опирається і заважає розвитку, або обидві сили дискредитують себе використанням авторитарних, насильницьких методів в боротьбі. Додатковим фактором її загострення може бути боротьба за Владу, а також соціальні протиріччя, проблеми, конфлікт поколінь (Едіпова ситуація), а в культурі – прихильність національно-релігійним традиціям, звичаям, побуту, що може приймати агресивні форми. Цей фактор набув такої трагічної актуальності внаслідок його часткової штучної політизації і глобалізації.

2. Боротьба за владу, привілеї, ресурси як джерела звеличення і збагачення в суспільстві часто породжують негатив, оскільки походять з соціалізованих первинних інстинктів виживання, адаптації і підтримують його у випадках використання методів насилля, тиску і т.д. Держава і її інститути також є його провідниками у випадку переслідування власних або елітарних інтересів, схильності до авторитаризму, монополізації в політиці, економіці та вживання заходів, що ведуть до розколу суспільства.

3. Відцентрові процеси десоціалізації, що призводять до фрагментації, надмірної диференціації в соціумі, а також до зростання маргінально-декласованих верств, які разом з криміналом можуть бути провідниками диктаторських методів і форм держави, їхнього свавілля і беззаконня, як це було в історії минулого століття.

4. Глобальний ринок включно із «суспільством споживання», яке, будучи нейтральною сферою, притягує до себе подібно «чорній матерії» (за Бодрійяром), всотує в себе в тому числі й негатив і транслює його в соціум, зокрема, деформовану ієрархію цінностей на чолі з культом грошей і особистого успіху. Крім того, саме в умовах глобалізації поява ближнього як «іншого» посилює відчуження в суспільстві і може спровокувати прояви насильства [5].

5. Стихійні, довільні явища в природі (землетруси, повені) і в суспільстві (кризи, військові конфлікти, епідемії), що стають ніби мимовільними провідниками зла в екстремальних умовах.

До цього слід додати і так звані «напівпровідники», тобто практично будь-яку сферу культури (мистецтво, економіка...), які були відносно «дискредитовані» присутністю специфічних форм зла і його негативними результатами, характерними для даної епохи наслідками. Зрозуміло, що ці види зла можуть діяти в різних поєднаннях, взаємно посилюючи один одного і набуваючи форми, маски іншого, так як і соціальні протиріччя часто набувають форми національної, релігійної і т.д. Така його трансгресія по сферах соціуму виникає не довільно, а відповідає основним тенденціям, пріоритетам свого часу. Так, поява ядерної зброї означала таку реалізацію досягнень науки, яка виявила її потенційну небезпеку для людини. Власне, негатив тут з'явився також через вузько-інструментальне, політизоване використання науки. Після її «успішної» дискредитації зло «переселялося» до економіки, релігії й інших сфер, всюди набуваючи специфічних форм. Наприклад, останнім часом певні релігії стають провідниками агресивних настроїв, нетерплячості.

Воно може не тільки видозмінюватися і пристосовуватися, але й подібно до вірусів довгий час знаходитися в пасивному, ніби «сплячому режимі», щоб потім несподівано активізуватися в масових рухах (революції, агресивні молодіжні субкультури, тероризм). Це стосується і західної консумістської свідомості, «мовчазної більшості», що може активізуватися і

стати провідником певних ідей. Пробудження цього вірусу на Сході тільки почалось і буде продовжено з непередбачуваними наслідками. В цілому, рух зла відповідає загальній тенденції розвитку: від офіціозу і монументальності (нації, державності) – до малих форм маргінальних, етнорелігійних елементів, що почасти є формою (маскою) соціально-класового протистояння.

Сучасне зло носить також парадоксальний характер, пов'язаний з концептом непередбачуваних наслідків. Наприклад, розвиток ринкової економіки призвів до створення достатку, серед якого збільшується кількість низькоякісних і просто нездорових і небезпечних продуктів (проблема ГМО и др.). Якщо цей наслідок не усунути, то він стане основним і дискредитує весь процес, що вже було з іншими сферами. Звідси, феномен зайвої ваги, огрядності як ознаки уже не багатства, а бідності и нездоров'я. Так, добро вчорашнє стає проблемою теперішнього і злом майбутнього. Відзначимо ще кілька подібних явищ.

1. Парадокс С. Жижека: активність в одному (місце, функція, вид) означає пасивність в іншому [4, с. 16] або зовнішня активність за внутрішньої пасивності. Тут зло з'являється у випадку відсутності «іншого», що повинне компенсувати однобічну активність суб'єкта, а також за невідповідності напрямку активності провідній тенденції, актуальним потребам.

2. Парадокс Ж. Бодрійяра: «Коли ми прагнемо до загального блага – саме тоді заявляє про себе зло» [1, с. 14] або «добрими намірами...». Тут зло породжене ідеалізмом абсолютизації мети, що призводить до того, що наслідок заперечує свою причину подібно до відмови від оманливих (троянських) дарів або до едіпової ситуації. Сприйняття досягнень прогресу як виклику, на який має пролунати негативна відповідь, характерно і для сучасного фундаменталізму.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, сучасне зло можна визначити за ознаками безсуб'єктності, дифузності, вторинності (консеквентності), парадоксальності, враховуючи відповідні

види його джерел і провідників. Необхідно враховувати і нестабільний статус добра, оскільки як за його посилення, так і за ослаблення спостерігається піднесення різного роду негативних сил. Нажаль, добро користується невеликою увагою і потребує нового «виправдання» (за В. Соловйовим) або переконливого онтологічного обґрунтування і дослідження як постійної величини і цінності, а не альтруїзму в надзвичайних умовах. У таких умовах зло навіть в його нових, «модернізованих» формах не може перемагати в соціумі, а лише існувати як частина природно-космічної реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодрийяр Ж. Пароли. От фрагмента к фрагменту / Ж. Бодрийяр. — Екатеринбург : У-Фактория, 2006. — 234 с.
2. Бодрийяр Ж. Прозрачность зла / Ж. Бодрийяр. — М. : Добросвет, 2006. — 260 с.
3. Броуди Р. Психические вирусы. Как программируют ваше сознание / Р. Броуди. — М. : Поколение, 2007. — 304 с.
4. Жижек С. Интерпассивность. Желание: влечение. Мультикультурализм / С. Жижек. — СПб. : Алетейя, 2005. — 156 с.
5. Жижек С. О насилии / С. Жижек. — М. : Европа, 2010. — 184 с.
6. Свендсен Л. Философия зла / Л. Свендсен. — М. : Прогресс-Традиция, 2008. — 352 с.
7. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Э. Фромм. — М. : АСТ, 2004. — 635 с.

УДК 316.354:355.1:32

Р.Г. Рудя

СУЧАСНА АРМІЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Стаття присвячена дослідженню особливостей розвитку та тенденцій сучасної армії в контексті впливу глобалізації на військову сферу. Здійснюється спроба аналізу трансформаційних змін та виділення ознак армії як соціального інституту через призму її функцій. Відмічається специфічний вплив домінуючих процесів у сучасному світі на армію та військову сферу в цілому.

Ключові слова: армія, військова глобалізація, тероризм, соціальний інститут.